

**BOSHLANG'ICH SINF ONATILI DARSIDA SIFAT SO'Z
TURKUMINI O'GATISH USULLARI**

Tursunova Marjona Ismatillayevna

SHahrisabz davlat Pedagogika institutining Pedagogika fakulteteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada sifat so'z turkumi borasidagi nazariy qarashlar, yasalish tizimi, yasalishidagi omonimlik masalasi alohida tahlil qilish muammosi undan tashqari ona tili va o'qish darslarida o'quvchilar nutqi yangi-yangi sifatlar bilan boyitilishi, ularga oldindan ma'lum bo'lgan sifatlarning ma'nosiga aniqlik kiritilishi: Sifatni o'rganish metodikasi uning lingvistik xususiyatlariga asosiy e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: Leksik ma'no, lingvistik xususiyat, kategoriya, metodika, gramatika

Kirish

Sifatni o'rganish tizimi materialni leksik va grammatik tomondan izchillik bilan boyitib, murakkablashtirib borishni ko'zda tutadi. O'quvchilar 1- va 2-sinfda sifatning leksik ma'nosini kuzatadilar, sifatga qanday? qanaqa? so'rog'ini berishga o'rganadilar; 3-sinfda sifat so'z turkumi sifatida o'rganiladi; 4-sinfda ilgari o'rganilganlar takrorlanib grammatik materialga bog'liq holda qip-qizil, yam-yashil kabi orttirma darajadagi (atama aytilmaydi) sifatlarning yozilishi o'rgatiladi. Ona tili va o'qish darslarida o'quvchilar nutqi yangi-yangi sifatlar bilan boyitiladi, ularga oldindan ma'lum bo'lgan sifatlarning ma'nosiga aniqlik kiritiladi: Sifatni o'rganish metodikasi uning lingvistik xususiyatlariga asoslanadi. Sifat predmetning belgisi (rangi, hajmi, shakli va ko'rinishi, maza- ta'mi, xarakter- xususiyati, hidi, vazni, o'rin va paytgacha munosabati)ni bildiradi. Sifatning leksik ma'nosi uni ot bilan bog'liq holda o'rganishni talab qiladi. Sifatni tushunish uchun 1-sinfdanoq o'quvchilar e'tibori sifatning otga bog'lanishini aniqlashga qaratiladi.

Asosiy qism: O'quvchilar qanday?', qanaqa? so'roqlariga javob bo'lgan (predmet belgisini bildirgan) so'zlarni o'zlashtirishlari uchun mashqning quyidagi turlari samarali hisoblanadi: 1) so'roq yordamida predmetning belgisini bildirgan so'zlarni tanlash; 2) aralash berilgan so'zlardan gap tuzish; 3) matndan kim? yoki nima? so'rogiga javob bolgan sozni va unga bog'langan qanday? va qanaqa? sorogiga javob bolgan sozni tanlab (so'z birikmasini topib) aytish va yozish; 4) tayanch so'zlar va rasm asosida gap yoki kichik hikoya tuzish. Ikkinchi bosqichda

asosan ikki vazifa: „Sifat“ tushunchasini shakllantirish hamda o'quvchilar nutqini yangi sifatlar bilan boyitib borish, fikrni aniq ifodalash uchun mazmunga mos sifatlardan nutqda o'rinli foydalanish ko'nikmasini o'stirish hal qilinadi. „Sifat“ tushunchasini shakllantirish o'quvchilarning „predmet belgisi“ degan umumlashtirilgan kategoriyaning o'zlashtirish darajasiga bevosita bog'liq. Sifatning leksik ma'nosi bilan birga uning xarakterli grammatik xususiyatlari ham qayd etiladi. Sifatlarining xususiyatlarini umumlashtirish asosida o'quvchilar uning so'z turkumi sifatidagi o'ziga xos ko'rsatkichlarini ajratadilar: a) predmet belgisini bildiradi. b) qanday? yoki qanaqa? sorogiga javob boladi, d) gapda otga bog'lanib, shu ot bilan so'z birikmasi hosil qiladi, ikkinchi darajali bo'lak vazifasida keladi. Bu sinfda og'zaki va yozma ijodiy ishlar (maktab bogi yoki parkka ekskursiya vaqtida kuzatilgan daraxt, qushlar, hayvonlarni tasvirlab kichik hikoya tuzish kabilari)ga katta orin beriladi, O'quvchilarning sifatning leksik ma'nosi haqidagi tushunchalarini chuqurlashtirish va predmetni har tomonlama tasvirlash malakasini o'stirish uchun: 1. berilgan predmetlarning rangi, mazasi, shakli, xususiyatini ifodalaydigan sifatlar tanlash va yozish: Qanday? shaftoli Shirin, suvli, tuksiz shaftoli. Qanday? kitob Qalin, qiziqarli kitob; 2. berilgan belgilariga qarab qaysi hayvon ekanini aniqlash: Tikanli, kichkina, foydali .. (tipratikan). Ehtiyolkor, ayyor, yovvoyi (tulki); Sifatning nutqimizdagi, fikrni aniq va tushunarli ifodalashdagi o'rni puxta o'zlashtirishga erishish uchun ma'nodosh va zid ma'noli sifatlar ustida ishlash, o'qish darslarida sifatning o'z va ko'chma ma'noda ishlatilishini kuzatish maqsadga muvofiq. Sifatni o'rganish jarayonida so'z yasashga oid mashqlarni muntazam o'tkazib borish o'quvchilarda u yoki bu so'z turkumini yasash uchun so'z yasovchi qo'shimchalardan ongli foydalanish malakasini shakllantiradi. Uchinchi bosqichda sifat haqidagi bilimlarni takomillashtirish, og'zaki va yozma nutqda sifatlardan aniq, o'rinli foydalanish ko'nikmasini o'stirish bilan bog'liq holda -roq qo'shimchasi bilan qo'llangan sifatlarni va ko'm-kok, yam-yashil kabi sifatlarni to'g'ri yozish malakasi shakllantiriladi. Ish mazmuni shu vazifalarni bajarishga qarab belgilanadi va o'quvchilar nutqini o'stirishga qaratiladi. Nazariy ma'lumotlarga asoslanib: matnda berilgan otlarning belgilarini ifodalaydigan sifatlarni tanlab qo'yish, gapda sifat bog'langan otni (so'z birikmasini) aniqlab yozish; otga mos sifatlar tanlab predmetni tasvirlash, berilgan sifatlar yoki so'z birikmasi bilan gap tuzish kabi mashqlardan foydalaniladi.

Xulosa. Boshlang'ich sinflarda sifatni eng oson va samarali usulda o'rgatish uchun quyidagi qadamlarni ko'rib chiqish mumkin:

1. Tushunchani oddiy qilib tushuntirish: Sifatni sodda til bilan izohlang.
masalan: "Sifat bu - narsalarning qanday ekanini aytadigan so'zlar: yaxshi, katta, kichik, chiroyli, tez, va hokazo.

Sifatlarni o'quvchilarning kundalik hayotidagi narsalar bilan bog'lab tushuntirishda tushunish ham oson bo'ladi natija ham yaxshi.

2. Ko'rgazmali vositalardan foydalanish: Rasmlar, oyinchoqlar, yoki haqiqiy buyumlarni namoyish qilib, ularning xususiyatlarini tavsiflashni so'rang

Masalan: ◦ "Mana bu qizil olma. Qanday olma?" "Mana bu katta kitob. Qanday kitob?" Ushbu mashq o'quvchilarda

sifatni tanib olish ko'nikmasini rivojlantiradi.

3. O'yinlar orqali o'rgatish: "Sifat top" o'yini: Bolalarga biror narsa yoki rasmni ko'rsating va ulardan sifatlarni topishni sorang "Qanday?" savoli o'yini: O'quvchilardan savollar so'rang. masalan: ◦ Olma qanday? ◦ Quyosh qanday? Mushuk qanday?

4. Qo'shiq va she'rlar orqali o'rgatish: Sifatlar bilan boyitilgan she'rlar yoki qo'shiqlarni o'rganish o'quvchilarga ularni yodda saqlashni osonlashtiradi. Masalan: "Quyosh iliq, osmon moviy, Gullari chiroyli, bargi yangi.

5. Hikoya tuzish va rolly o'yinlar: • Oddiy hikoya yoki vaziyatni aytib bering va bolalardan uning ichida sifatlarni topishni yoki sifatlar qo'shishni so'rang.

Misol: "Bir kuni katta va quvnoq mushuk kichik, chiroyli uychada yashadi.

6. Mustahkamlash uchun mashqlar: Sifatni boshqa so'z turkumlaridan ajratishni mashq qildiring Masalan, quyidagilardan sifatni topishni so'rang: ◦ Daraxt, yashil, chopmoq, katta. To'ldirish mashqlari: Gaplarni sifat bilan to'ldirishni o'rgating Misol: Olma_____ (qanday?). Quyosh_____ (qanday?)

7. Ijodkorlikni rag'batlantirish: O'quvchilarga o'zlariga yaqin narsalar haqida sifatli gaplar tuzishni yoki rasmlar chizishni topshiring. Misol: Sening do'sting qanday? Sening rasm chizgan quyoshing qanday? Bu metodlar bolalarni qiziqtiradi va ularda sifat haqida aniq tushuncha shakllantiradi. Har bir darsda faoliyatni o'zgartirib turish ularga o'qishni yanada qiziqarli qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A bdullayeva O. Til korpuslarida lingvistik annotatsiya va uning prinsiplari. - Toshkent, 2022.

2. Abdullayeva O., Bozorqulova O*. Korpus lingvistikasida lingvistik tahlillar:

muammo va yechimlar / Ozbek tilitadqiqi va ta'limi muammolari Toshkent, 2021.27.10. 296-302-b

3. Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o'zbek tili. - Toshkent, 2006.

4. Sodiqova M. Hozirgi o'zbek tilida sifat. - Toshkent, 1974.

5. Xojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. - Toshkent, 2010.